

7 Samisk språk i Den norske kirke

Tore Johnsen, Cand.theol. fra Menighetsfakultetet. Generalsekretær Samisk kirkeråd i Den norske kirke

Sammendrag:

Kapittelet belyser utbredelse, omfang og nivå på bruk av samisk språk i gudstjenester i Den norske kirke. Statistikkgrunnlaget er data innhentet særskilt i de tre nordligste bispedømmene siden 2012, samt SSBs kirkelige årsstatistikk.

I 2014 meldte 1/8 av menighetene i Nidaros, 1/4 av menighetene i Sør-Hålogaland og 1/2 av menighetene i Nord-Hålogaland at de hadde brukt noe samisk i gudstjenestelivet i løpet av året. Økningen siden 2012 er merkbar i alle tre bispedømmer. Et knippe menigheter har i treårsperioden dessuten gått fra å bruke samisk unntaksvis til å inkludere samisk i flertallet av gudstjenestene. En tidsserie på 3 år er et spinkelt statistisk grunnlag, men mange sammenfallende data tyder på at de positive tendensene ikke bare skyldes naturlige svinginger. Det er likevel stor lokal variasjon og omfanget på bruk av samisk er generelt lite.

Den norske kirke fremstår som arena for synliggjøring av samisk språk. Det er bare i det samiske språkforvaltningsområdet at gudstjenestene i større grad fremstår som reell bruksarena for samisk språk. Med unntak av 1-2 menigheter, er fast bruk av samisk i normalisert i forvaltningsområdet, men det er relativt stor variasjon i språkbruksnivå. Det utfordres til å se etter mulige måter å styrke språkbruksnivået i liturgien på. Kirketolkjenten fremstår som forutsetning for at samisk kan brukes i forkynnelsen. Dette er en særlig utfordring for sørsamisk og lulesamisk som mangler slike stillinger.

SSBs kirkelige årsstatistikk viser at Den norske kirke generelt står betydelig sterkere i forvaltningsområdet for samisk språk enn på landsbasis. Forvaltningsområdet skiller seg mindre fra menigheter i områder med sammenliknbar demografi, men de negative trendene synes likevel å være noe svakere. Det samiske språkforvaltningsområdet skiller seg ut med sterkere oppslutning om konfirmasjon.

Den norske kirkes bruk av samisk foreslås tatt opp med det regjeringsoppnevnte utvalget som gjennomgår samelovens språkregler. Det bør tas hensyn til behov knyttet til samisk språk i kirkelivet i arbeidet med ny kirkeordning for Den norske kirke. Det anbefales videre at arbeidet med statistikk om bruken av samisk språk i kirkelivet videreføres, slik at utviklingen på feltet kan følges og stimulerende tiltak målrettes.

7.1 Innledning

Både sentrale myndigheter, Sametinget og Den norske kirke synes å ha en felles erkjennelse av kirkelivets sentrale betydning for det samiske samfunnet. Dette gjenspeiles i de forventninger som signaliseres med hensyn til hvordan Den norske kirke i sin virksomhet ivaretar samisk kirkeliv.¹ I dette perspektivet er det naturlig å se kirkens ivaretagelse av samisk språk som en del av Den norske kirkes samfunnsoppdrag som "Norges folkekirke"². Hvordan blir så dette ansvaret ivaretatt? I hvilken grad og på hvilken måte fremstår Den norske kirke som aktør og arena for synliggjøring, bruk og styrking av samisk språk?

Dette kapitlet belyser hva statistikk kan fortelle om utbredelse, omfang og nivå på bruk av samisk språk i Den norske kirke i dag. Hovedfokuset er hvordan samisk språk inkluderes i gudstjenestelivet. I tillegg til å belyse bruken av samisk språk vil kapitlet i noen grad også se på hva statistikk kan fortelle om Den norske kirkes stilling generelt i samiske lokalsamfunn.

Statistikkgrunnlaget for språktematikken er data innhentet særskilt i de tre nordligste bispedømmene samt SSBs kirkelige årsstatistikk som innhentes fra alle menigheter i Den norske kirke. Spørsmålet om kirkens stilling i samiske samfunn generelt sees i lys av SSBs kirkelige årsstatistikk.

I en bakgrunnsdel inledningsvis etableres en historisk og nåtidig kontekst for forståelsen av statistikk materialet som senere presenteres. I den historiske delen vies oppmerksomheten til en kongelig resolusjon av 1848 som har regulert Den norske kirkes bruk av samisk språk helt fram til vår tid. I den nåtidige delen beskrives kort organisatoriske, strategiske, språkpolitiske og juridiske rammer for Den norske kirkes bruk av samisk språk.

Avslutningsvis oppsummeres hovedfunnene, og det pekes på utfordringer og muligheter og gis anbefalinger med tanke på videre oppfølging av feltet. Det pekes også på dataenes relevans i forhold til et par overordnede problemstillinger, nemlig arbeidet med revidering av samelovens språkregler samt de endringsprosesser som pågår frem mot 2019/2020 med hensyn til etablering av ny forvaltning og kirkeordning for Den norske kirke som selvstendig trossamfunn.

7.2 Bakgrunn – historie og nåtidig kontekst

7.2.1 Historiske utviklingstrekk i Den norske kirkes arbeid med samisk språk

Det er kjent at Thomas von Westen og samemisjonsarbeidet under ham rundt 1720-tallet hadde et positivt syn på samisk språk. Kirkens offisielle holdning fra denne tiden av kan

¹ Jf. Sametingets høringsuttalelse om Strategiplan for samisk kirkeliv (SP 035-10), St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken (Arbeids- og inkluderingsdepartementet 2008) og Strategiplan for samisk kirkeliv vedtatt av Kirkemøtet i sak KM 8/11 (Samisk kirkeråd 2011).

² Jf. Grunnloven § 16.

beskrives som en stadig pendelbevegelse mellom perioder preget av en positivt anerkjennende og proaktiv linje, og perioder preget av en avvisende holdning og direkte motarbeiding av samisk språk. Årene før fornorskningspolitikken begynte å slå inn fra rundt 1850 var imidlertid en positiv periode, og rett før de minoritetspolitiske vindene snudde ble en sentral bestemmelse etablert. Det handler om Kgl.res. 24. febr 1848 som i stor grad kom til å bestemme den kirkelige bruken av samisk språk helt inn i vår egen tid. Det interessante for problemstillingene som drøftes i dette kapittelet er hvordan det geografiske virkeområdet for bestemmelsen til å begynne med var betydelig, men deretter gradvis ble snevret inn.

Den kongelige resolusjonen fra 1848 fastsatte et krav om at prester før tilsetting i nærmere angitte prestegjeld i Nord-Norge måtte ha avlagt presteeksamen i samisk. Opprinnelig var et stort *sammenhengende område* fra Grong i sør til Norges yttergrense i nordøst omfattet av bestemmelsen i den kongelige resolusjonen.³ Allerede etter 11 år falt imidlertid hele det sørsamiske og lulesamiske språkområdet samt de sørlige delene av det nordsamiske språkområdet ut. Fra 1859 stod man igjen med den nordlige halvdel av Troms samt Finnmark.

På 1900-tallet ble området enda mindre, og til slutt stod et fåtall prestegjeld i tilknytning til Indre Finnmark igjen som et siste "samisk-kirkelig reservat" for Den norske kirke. Det dreide seg om prestegjeldene Guovdageaidnu/ Kautokeino, Kárášjohka / Karasjok, Porsáŋgu / Porsanger, Unjárga / Nesseby (inkludert Buolbmát / Polmak), Deatnu / Tana og Lebesby. Utover på 70-tallet var bestemmelsen blitt sovende for Lebesby sitt vedkommende, og samisk stod etterhvert relativt svakt også i Deatnu / Tana (dvs. nedre del av dagens Deanu gielda / Tana kommune).

Da sameloven i 1990 fikk et eget språkkapittel, ble det nye forvaltningsområdet for samisk språk identisk med området der den kongelige resolusjonen av 1848 fortsatt ble praktisert og la premisser for kirkelivet lokalt, samt i tillegg Gáivuotna / Kåfjord. Selv om virkeområdet for den kongelige resolusjonen tegner hovedbildet av hvor samisk ble brukt av Den norske kirke på denne tiden, finnes det unntak. F.eks. etablerte Nord-Hålogaland biskop på 1970-tallet en geistlig betjening av såkalte "spredtboende samer", dvs. samer som bodde utenfor de ovenfor angitte prestegjeldene. Denne betjeningen var imidlertid sporadisk.

Den gradvise innsnevringen av virkeområdet for den kongelige resolusjonen av 1848 er interessant da det kaster lys over dagens arbeid med å reversere denne prosessen og igjen øke utbredelsen av bruken av samisk språk i Den norske kirke. Et par foreløpige konklusjoner er nærliggende: For det første; menighetene i dagens Indre Finnmark prosti (Kárášjohka / Karasjok, Guovdageaidnu / Kautokeino, Porsáŋgu / Porsanger, Deatnu / Tana, Buolbmát / Polmak og Unjárga / Nesseby) er de eneste menighetene i Den norske kirke med en kontinuitet i bruk av samisk i gudstjenestelivet gjennom hele fornorskningstiden. For det andre; erfaringen fra størstedelen av det opprinnelige virkeområdet for den kongelige resolusjonen var at Den norske kirke ble en stor fornorsker. For det tredje; det sørsamiske området sør for Grong var allerede "oppgitt" som område for bruk av samisk i kirkene da den kongelige resolusjonen ble etablert i 1848.

³ Et departementalt skriv av 1872 til biskopen i Troms stift (nåværende Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmer) foreskrev nærmere bruken av samisk språk i gudstjenester og kirkelige handlinger i de berørte prestegjeldene.

7.2.2 Den norske kirke og samisk språk i dag – organisering, språkpolitikk og lover

I fortsettelsen gis en kort beskrivelse av dagens organisatoriske, strategiske, språkpolitiske og juridiske rammer for Den norske kirkes arbeid med samisk språk. Dette gir holdepunkter for presentasjonen og fortolkningen av det statistiske materialet som følger senere i artikkelen.

Den norske kirkes betjening på samisk språk var fram til 1980-tallet nærmest ensbetydende med nordsamisk. I 1990 anerkjente imidlertid Kirkemøtet i sak KM 15/90 Handlingsplan for samisk kirkeliv et ansvar for alle de tre offisielle samiske språkene i Norge. Kirkemøtet anmodet i samme sak de tre nordligste bispedømmene om å ta ansvar for all geistlig betjening på hvert sitt samisk språk. Nord-Hålogaland bispedømme, som i utstrekning tilsvarende Finnmark og Troms fylker, fikk hovedansvar for nordsamisk. Sør-Hålogaland bispedømme, som tilsvarende Nordland fylke, fikk ansvar for lulesamisk språk. Nidaros bispedømme, som i utstrekning tilsvarende Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag fylker, fikk ansvar for sørsamisk språk. Denne ansvarsfordelingen er siden lagt til grunn i Den norske kirkes organisering av kirkelig betjening på samisk.

Strategiplan for samisk kirkeliv, vedtatt av Kirkemøtet i 2011 (sak KM 8/11), legger til grunn en samisk språkpolitikk for Den norske kirke som opererer med to nivåer (Samisk kirkeråd 2011:64): (1) Et grunnnivå / minimumsnivå for ivaretagelse av samisk språk som i prinsippet kan ivaretas over alt i Den norske kirke og gjelder uavhengig av sameloven. (2) Et nivå knyttet til etterlevelse av forpliktelsene som følger av samelovens språkregler, og som i særlig grad knytter seg til forvaltningsområdet for samisk språk. Med hensyn til det første sier planen at det nasjonale minimumsnivået for ivaretagelse av samisk språk forslagsvis kan knyttes opp mot følgende tiltak:

- Hvert år ta i bruk samiske salmer / liturgiledd i gudstjenesten (slik det ofte gjøres med andre språk) en eller flere ganger.
- Markere Samefolkets dag (6. februar) i en eller annen form i gudstjenestelig sammenheng.
- Gi tilbud om utdeling av samisk 4-årsbok.
- Gi tilbud om utdeling av Bibel / Det nye testamente/bibeldeler på samisk.
- Gi tilbud om salme eller liturgideler på samisk der samisk familie er involvert i dåp, konfirmasjon, vigsel eller begravelse.
- Gi tilbud om visse samiske elementer i konfirmasjonstiden.

Da Kirkemøtet i 2011 vedtok ny gudstjenesteliturgi for Den norske kirke ble også nytt regelverk for menighetenes gudstjenesteliv vedtatt, såkalte alminnelige bestemmelser.⁴ Ifølge disse er alle menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk forpliktet til å ivareta samisk språk i sitt gudstjenesteliv og skal innarbeide dette i sin lokale grunnordning.⁵ En bestemmelse rettet mot alle menigheter sier at der det er naturlig kan andre språk [enn norsk] brukes på enkeltledd. Dette er indirekte en invitasjon til å inkludere samisk språk også utenfor forvaltningsområdet. Menighetens lokale grunnordning skal i følge bestemmelsene godkjennes av biskopen.

⁴ Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste fastsatt av Kirkemøtet 10. april 2011

⁵ Lokal grunnordning for gudstjenesten vedtas av menighetsrådet og er det lokale regelverket for gudstjenestelivet i menigheten.

For å øke utbredelsen av bruk av samisk språk i Den norske kirke ble et knippe sentrale liturgiledd på sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk tatt inn bak i den ordinære norske liturgiboka av 2011. Av samme grunn ble det i Norsk salmebok av 2013 tatt inn 15 salmer på hvert av de tre nevnte samiske språkene (til sammen 45). Samiske liturgiledd og samiske salmer skal med andre ord i dag finnes tilgjengelig i alle menigheter i Den norske kirke. I rammen av vedtakene i 2011 ble også Samefolkets dag gjort til offisiell kirkelig merkedag med egne tekstrekker og samlingsbønn, samt med en veiledning for den kirkelige markeringen.

Den norske kirkes målsettinger om bruk av samisk språk er også nedfelt i planer for andre virksomhetsområder enn gudstjenestelivet, særlig trosopplæring. Plan for trosopplæring i Den norske kirke gir menighetsrådene i forvaltningsområdet et særskilt ansvar for å legge til rette trosopplæringstilbud for samiske barn og unge (Kirkerådet 2010:11). Planen sier samtidig at samiske barn og unge har rett til opplæring og materiell på sitt eget språk, uavhengig av hvor i landet de bor (Kirkerådet 2010:42).

Ifølge samelovens språkregler har alle rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter i forvaltningsområdet (§ 3-6). Den norske kirke legger selv til grunn at sameloven må ha konsekvens også for gudstjenestelivet, selv om lovforarbeidene overraskende nok avgrenset rettigheten til kun å gjelde individualiserte kirkelige handlinger utenom gudstjenester som er åpne for alle (Kirke- og kulturdepartementet 1990:48).

Menighetene i forvaltningsområdet har så langt dessuten vært forpliktet av språkbestemmelsenes generelle regler for lokale offentlige forvaltningsorganer i forvaltningsområdet. Endringene av Den norske kirkes relasjoner til staten kan potensielt forhindre at sameloven i framtiden skal gjelde for Den norske kirke. Kirkemøtet har imidlertid forutsatt at samelovens språkregler skal gjelde for Den norske kirke også etter endrede relasjoner mellom stat og kirke (KM 8/07). Det er bl.a. uttrykt ønske om gjennomgang av samelovens språkregler med henblikk på å inkludere kirkens fellesskapshandlinger i gudstjenester og kirkelige handlinger (KM 8/11 og Samisk kirkeråd 2011:102).

Det er også relevant å nevne at Strategiplan for samisk kirkeliv ser Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv i lys av Grunnloven § 108 (tidligere 110a).

7.3 Statistikk om bruk av samisk språk i Den norske kirke

Hva kan så statistikk fortelle om status og utvikling for bruken av samisk språk i Den norske kirke? I fortsettelsen rettes det særlig fokus på situasjonen i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmer. Med andre ord beskrives den kirkelige språksituasjonen for et geografisk område tilsvarende Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark fylker. Det statistiske materialet belyses i lys av tre hovedproblemstillinger. For det første: Hva er status og utvikling med hensyn til *geografisk utbredelse* av bruk av samisk språk (antall menigheter / prostier). For det andre: Hva er status og utvikling med hensyn til *omfang av gudstjenester* med innslag av samisk språk (antall gudstjenester i hvert prosti / menighet).

For det tredje: Hva er status og utvikling med hensyn til *bruksnivå av samisk* i gudstjenestelivet (prosentandel samisk i den enkelte gudstjeneste).

Det foreligger ikke lange tidsserier for dette. De tre nordligste bispedømmene begynte med egen datainnsamling for dette i 2011 med utgangspunkt i et eget skjema. Indikatorene brukt her fanger opp både utbredelse, omfang og språkbruksnivå, og det spørres om dette både for gudstjenester, dåp, konfirmasjon, vigsel og begravelse. I tillegg etterspørres kirkelig markering av Samefolkets dag, samt antall utdelte 4-årsbøker og bibeldeler på samisk. Hoveddelen av dette skjemaet gjengis nedenfor under punkt 7.3.5. Av kapasitetsgrunner er det kun tallene om bruk av samisk i gudstjenestene som blir gjenstand for analyse i denne artikkelen.

Tallene for det enkelte bispedømme begynner å bli fullstendige først fra 2012. Derfor er det kun årene 2012 - 2014 man har sammenliknbare data for. Fra 2014 ble det i tillegg tatt inn et spørsmål i skjemaet for SSBs kirkelige årsstatistikk for hele Den norske kirke. Alle landets menigheter – dvs. menighetene tilhørende Den norske kirke – er her bedt om å føre opp “antall gudstjenester med innslag på samisk” i løpet av året. SSB-tallene for 2014 gir oss med andre ord indikasjon på bruken av samisk språk i kirkene på landsbasis. I tillegg fungerer SSB-tallene som kvalitetssikring av tallene fra den særskilte statistikkinnhenting om bruk av samisk språk i de tre nordligste bispedømmene. Med svært få og utbetydelige unntak, er det sammenfall mellom de to statistikkildene. Norges Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste (NSD) tilrettelegger menighetsdataene innhentet av SSB i en egen kirke database.⁶ Både SSBs og NSDs databaser er benyttet som kilder i denne artikkelen.

Med “gudstjenester” menes i denne artikkelen "gudstjenester på søn-/ helligdag" (kategori brukt i SSBs kirkestatistikk) eller såkalte "forordnede gudstjenester" (kategori brukt i den særskilte statistikkinnhenting i de tre nordligste bispedømmene). Dette er tilnærmet identiske kategorier og behandles i fortsettelsen som samme størrelse. Det må tas forbehold om muligheten for feilkilder på grunn av dette, selv om disse forventes å være svært små. Fra 2015 anbefales det at statistikkskjemaet for innhenting av data om samisk språkbruk i de tre nordligste bispedømmene bruker samme kategori som SSBs statistikk.

Kategorien "andre gudstjenester", som brukes både av SSB og av bispedømmene, holdes med andre ord utenfor denne statistikkartikkelen. Én grunn er at gudstjenesten på søn-/helligdager kan betraktes som det fremste uttrykket for menighetens gudstjenesteliv. En annen grunn er eksempler på manglende samsvar mellom tallene rapportert til henholdsvis SSB og bispedømmene. Det gjelder kun et fåtall menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk. Hos disse er det i den særskilte statistikkinnhenting til bispedømmene rapportert et betydelig høyere antall "andre gudstjenester" med bruk av samisk, enn det totale innrapporterte antallet "andre gudstjenester" til SSB (uavhengig av språk). Årsaken synes å være at man i den bispedømmevise innrapporteringen noen steder har inkludert institusjonsandakter generelt (og ikke bare gudstjeneste på institusjon), noe som ikke defineres som "andre gudstjenester" i SSBs statistikk. Feilkilden vurderes her som betydelig, siden volumet i disse menighetene er ganske stort, noe som altså ikke gjør det hensiktsmessig å sammenlikne tallene. For å unngå dette i fremtiden, anbefales det at det i den særskilte statistikkinnhenting om bruken av samisk språk i de tre nordligste bispedømmene legges til grunn en definisjon av “andre

⁶ Se <http://www.nsd.uib.no/data/kirke/>

gudstjenester” som samsvarer med forståelsen av samme kategori i SSBs kirkelige årsstatistikk.

I fortsettelsen fokuseres det altså kun på «gudstjeneste på søn-/helligdag» / «forordnet gudstjeneste» og for enkelhets skyld vil «gudstjeneste» i fortsettelsen referere til dette.

7.3.1 Geografisk utbredelse / antall menigheter som har gudstjenester med innslag på samisk

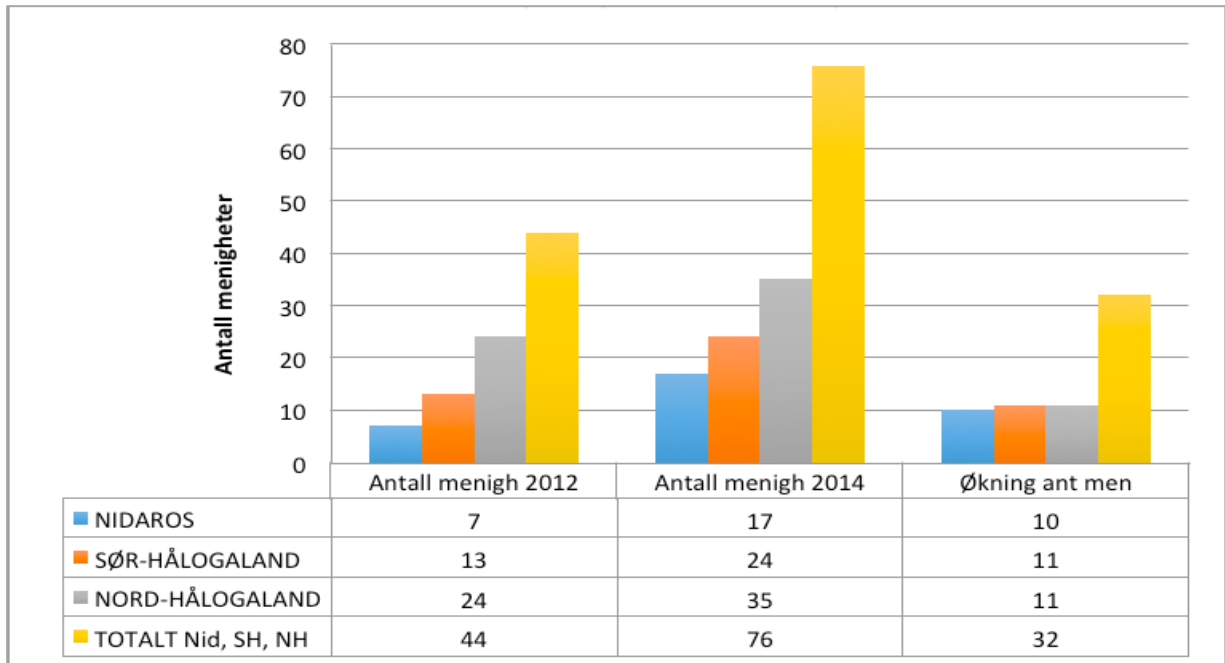
Den geografiske utbredelsen av bruken av samisk språk i gudstjenestelivet i Den norske kirke kan leses ut av *antall menigheter* som bruker noe samisk i gudstjenesten. Tallene som presenteres i fortsettelsen gjør ikke forskjell på om det er holdt mange eller få gudstjenester med innslag på samisk gjennom året. Det skjelles heller ikke mellom hvor mye eller lite samisk som er brukt i den enkelte gudstjeneste. For å komme med i statistikken her rekker det at en menighet kun én eneste gang i løpet av året har hatt et eller annet innslag på samisk språk i gudstjenesten. Selv om dette er lite, er det likevel interessant å registrere da man av erfaring vet at det kan være ganske store sperrer mot å ta i bruk noe samisk overhodet. Når dette kan registreres i statistikken indikerer det derfor med stor sannsynlig et aktivt valg av de som har ansvar for gudstjenesten lokalt.

Det er ifølge Kirkerådet i dag 1 247 menigheter i Den norske kirke. I 2014 har 6,4 % av alle landets menigheter meldt til SSB at de har hatt en eller flere gudstjenester med innslag av samisk, nærmere bestemt 80 menigheter. 72 av disse menighetene tilhører de tre nordligste bispedømmene. De øvrige 8 fordeler seg på Oslo (4), Hedmark (2) og Bergen (2). Gjennomgangen i fortsettelsen konsentrerer seg om tallene fra de tre nordligste bispedømmene. Merk at tre menigheter som ikke har rapportert gudstjeneste med samisk innslag til SSB, har rapportert om 1 slik gudstjeneste hver i den særskilte rapporteringen i de tre nordligste bispedømmene. Det gjør at det totale antallet menigheter som har brukt samisk i Den norske kirke i 2014 antakelig er 83 og det totale antallet i de tre nordligste bispedømmene er 75.

I de tre nordligste bispedømmene er det i alt 285 menigheter (133 i Nidaros, 86 i Sør-Hålogaland og 66 i Nord-Hålogaland). Diagrammet nedenfor (Figur 7.1) viser antall menigheter som har rapportert om bruk av noe samisk i gudstjenestelivet gjennom et år i disse bispedømmene.

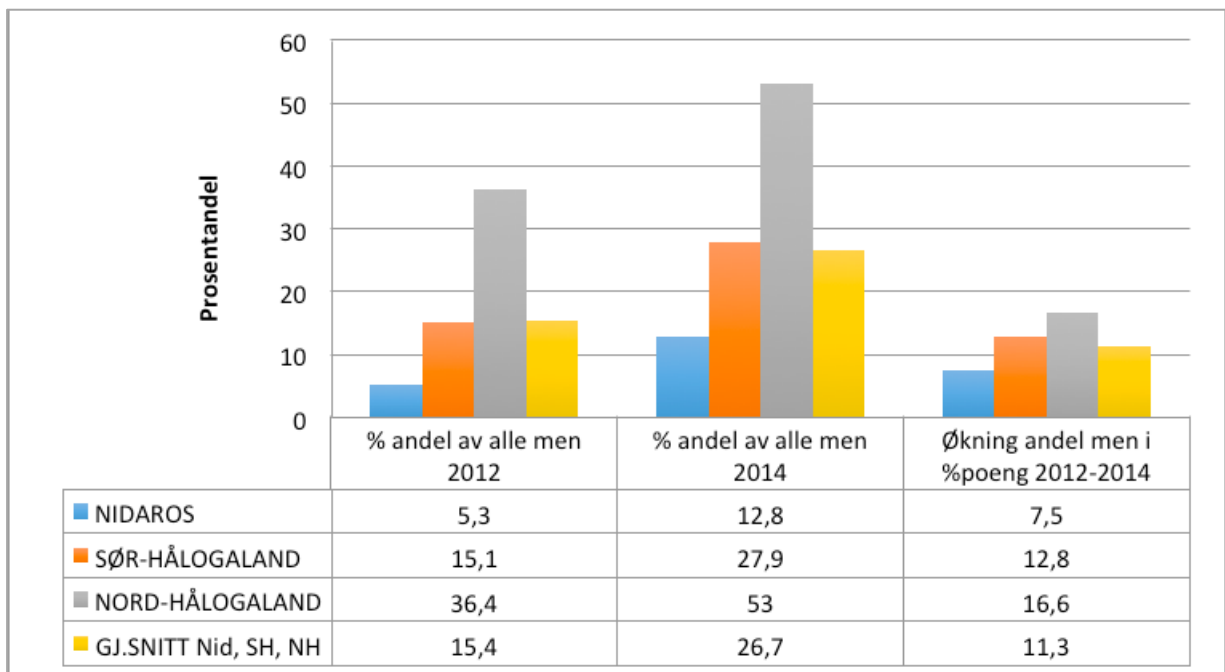
I 2012 meldte 44 menigheter om minst én gudstjeneste med et samiskspråklig innslag i egen menighet. Tallet var økt til 76 menigheter i 2014. Mens økningen i antall menigheter fra 2012 til 2014 var tilnærmet identisk mellom de tre bispedømmene (10-11-11), har Nord-Hålogaland høyest og Nidaros lavest antall menigheter med bruk av samisk. I 2014 var antallet 35 i Nord-Hålogaland, 24 i Sør-Hålogaland og 17 i Nidaros.

Figur 7.1 Antall menigheter i de tre nordligste bispedømmer som har brukt samisk i gudstjenestelivet i løpet av året

Diagrammet nedenfor (Figur 7.2) viser samme utvikling omregnet i prosentandel menigheter i de tre nordligste bispedømmene som har brukt noe samisk i gudstjenestelivet gjennom året.

Figur 7.2 Prosentandel menigheter i de tre nordligste bispedømmer som har brukt samisk i gudstjenestelivet i løpet av året

Mens 15,4 % av menighetene i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland i 2012 meldte om innslag på samisk i gudstjenestelivet, gjorde 26,7 % det samme to år senere. Altså skjedde en økning på 11,3 prosentpoeng for de tre bispedømmene under ett. Til tross for at økningen i antall menigheter var tilnærmet identisk i de tre bispedømmene, var økningen i prosentpoeng større i nord enn lenger sør da det er betydelig færre sokn i Nord-Hålogaland og Sør-Hålogaland enn i Nidaros. Den bispedømmevise økningen i andel menigheter målt i prosentpoeng var henholdsvis 16,6 prosentpoeng i Nord-Hålogaland, 12,8 prosentpoeng i Sør-Hålogaland og 7,5 prosentpoeng i Nidaros. Status per 2014 er altså at drøyt 1/2 av menighetene i Nord-Hålogaland, drøyt 1/4 av menighetene i Sør-Hålogaland og drøyt 1/8 av menighetene i Nidaros bruker noe samisk i gudstjenestelivet gjennom et år.

I lys av det som ble sagt innledningsvis om utviklingen for virkeområdet for den kongelige resolusjonen av 1848, er det som forventet at Nord-Hålogaland har størst andel og Nidaros lavest andel av menigheter som bruker noe samisk i de tre nordligste bispedømmene. Det som kanskje er noe overraskende er at økningen i antallet menigheter som tar bruk samisk er omtrent lik i alle bispedømmer.

7.3.2 Omfang av gudstjenester med innslag på samisk gjennom året – prostinivå

Fra å ha sett på utbredelsen av bruken av samisk, skal vi nå se nærmere på *omfang av gudstjenester* (altså antall) med innslag på samisk i de tre nordligste bispedømmene. Det er generelt svært beskjedne tall. For å få et visst volum er det derfor hensiktsmessig å synliggjøre tallene på prostinivå. Det gjør det også mulig å sammenlikne utviklingstrekk bispedømmene i mellom. Det er viktig å påpeke at det i flertallet av tilfellene er et mindretall av menighetene i et prosti som bruker noe samisk. Selv i prostier med et større antall gudstjenester skyldes volumet ofte at enkeltmenigheter bryter mønsteret med ingen eller bare 1-2 gudstjenester i året med samiske innslag. De enkeltmenighetene som skiller seg positivt omtales særskilt nedenfor under punktet 7.3.3.

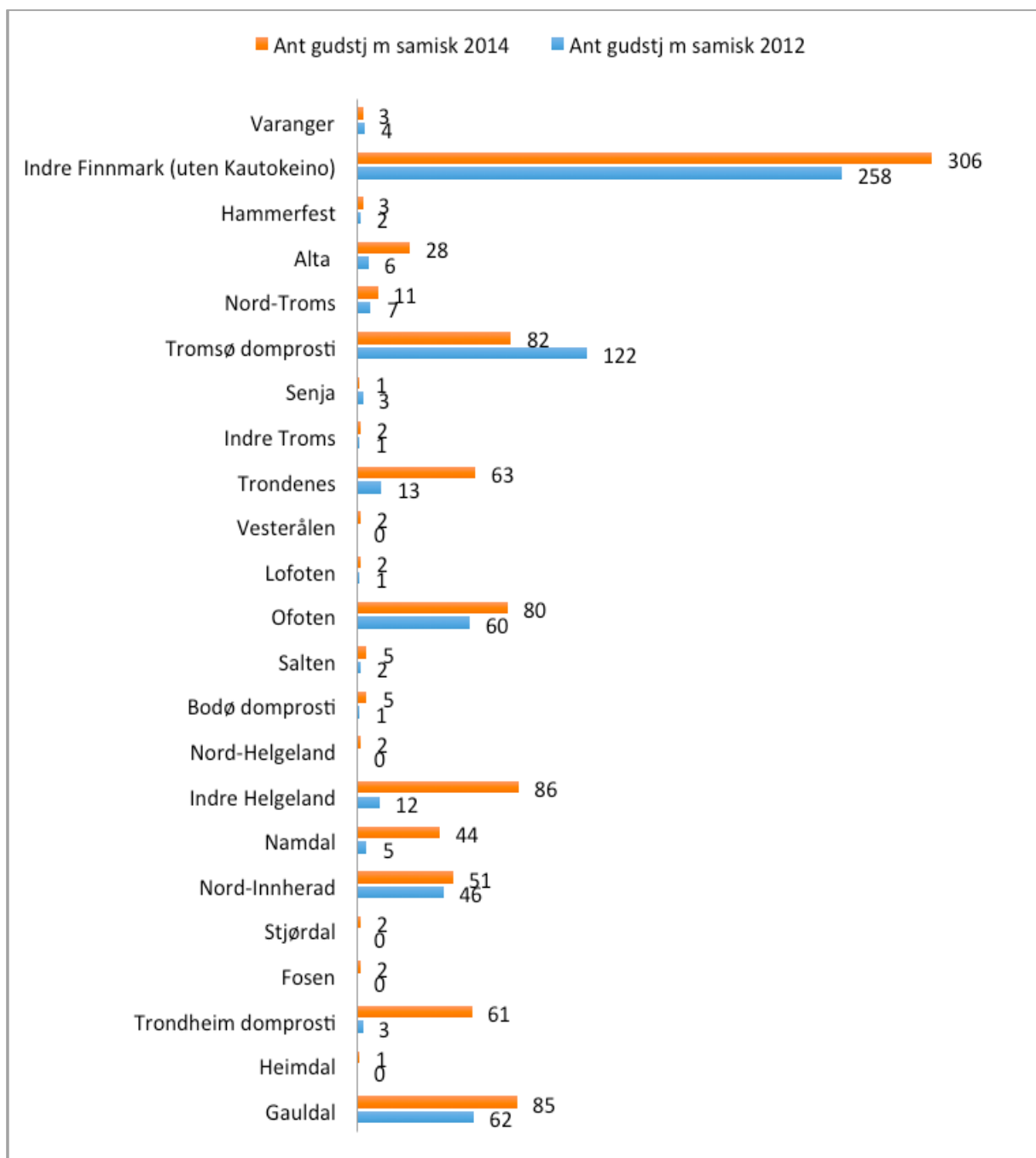
I de tre nordligste bispedømmene er det i alt 29 prostier. 12 ligger i Nidaros bispedømme, 8 i Sør-Hålogaland bispedømme og 9 i Nord-Hålogaland bispedømme. Diagrammet nedenfor (Figur 7.3) visualiserer omfang av gudstjenester med samisk språk i 2012 og 2014. Vi kan dele prostiene i fire grupper basert på tallene for 2014: (a) 6 prostier – 5 fra Nidaros og 1 fra Sør-Hålogaland – hadde ingenting å melde. Disse er utelatt i diagrammet. (b) 13 prostier rapporterer mellom 1 og 11 gudstjenester med innslag på samisk. (c) 9 prostier utgjør et mellomskikt med 28-86 gudstjenester med innslag på samisk. (d) Ett prosti, Indre Finnmark prosti, er i en kategori for seg selv med 305 gudstjenester i 2014 med bruk av samisk språk, og da er Guovdageaidnu / Kautokeino ikke med i tallene.⁷ Omkring en tredjedel av alle

⁷ Kautokeino menighet har ikke rapportert sine tall for 2014 hverken til SSBs kirkestatistikk eller i den særskilte innhentingen i bispedømmet av data om bruk av samisk språk i menigheten. Ut fra tidligere årsstatistikk til SSB ligger totalantallet gudstjenester på rundt 100 fordelt på ca 40-50 gudstjenester på søn-/helligdag og resten som andre gudstjenester. Det er sannsynlig at det store flertallet av disse gudstjenestene inkluderer bruk av samisk språk.

gudstjenester med bruk av samisk språk i Den norske kirke ble holdt her i 2014. Med Guovdageaidnu / Kautokeino ville andelen antakelig vært omkring 40 %.

I diagrammet er prostiene satt opp i en rekkefølge som noenlunde tilsvarer geografien fra nord til sør. Prostiene Varanger til og med Trondenes tilhører Nord-Hålogaland bispedømme. Prostiene Vesterålen til og med Indre Helgeland tilhører Sør-Hålogaland. Prostiene Namdal til og med Gauldal tilhører Nidaros bispedømme.

Figur 7.3 Prostier i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland med gudstjenester med bruk av samisk 2012 - 2014

Indre Finnmark prosti står som nevnt i en særstilling, også som det eneste prostiet i Den norske kirke hvor alle menigheter er en del av forvaltningsområdet for samisk språk. Det gjør det litt vanskelig å sammenlikne dette prostiet med andre prostier. Om man imidlertid holder Indre Finnmark prosti utenfor og sammenlikner de resterende prostiene blir situasjonen i de tre bispedømmene relativ sammenliknbar. Alle tre bispedømmer står da igjen med 2-3 menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk: Nord-Hålogaland 2 (Gáivuotna / Kåfjord i Nord-Troms prosti og Loabát / Lavangen i Indre Troms prosti), Sør-Hålogaland 3 (alle i Divtasvuona suohkan / Tysfjord kommune i Ofoten prosti), og Nidaros 2 (Snåase / Snåsa i Nord-Innherad prosti og Raarvihke / Røyrvik i Namdal prosti). Når man med dette utgangspunktet sammenlikner prostiene i de tre bispedømmene, finner man også noen overraskende utviklingstrekk.

Når Indre Finnmark holdes utenfor var Nidaros det bispedømmet som i 2014 hadde flest gudstjenester med innslag på samisk. Av de 8 prostiene som da står med flest gudstjenester – dvs. mellom 28 og 86 gudstjenester i året med noe samisk – tilhører hele 4 prostier Nidaros. Gjennomsnittlig antall gudstjenester med innslag av samisk i disse 4 prostiene er 60,2. Begge prostier i Nidaros med en menighet i forvaltningsområdet for samisk språk er blant disse (Raarvihke / Røyrvik i Namdal prosti og Snåase / Snåsa i Nord-Innherad prosti).

I Sør-Hålogaland tilhører 2 av prostiene denne kategorien (28-86 gudstjenester i året med innslag på samisk) med 83 som gjennomsnittlig antall gudstjenester med innslag på samisk. De tre menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk (lulesamisk), alle i Divtasvuona suohkan / Tysfjord kommune, er representert her med Ofoten prosti.

Nord-Hålogaland bispedømme har, når Indre Finnmark holdes utenom, 2 prostier blant prostiene med flest gudstjenester med innslag på samisk språk. Gjennomsnittet her er på 52 gudstjenester i året med innslag på samisk, altså lavere enn for de nevnte prostiene fra Nidaros og Sør-Hålogaland. I utgangspunktet er det overraskende at Nord-Hålogaland ligger såpass lavt. Særlig fordi ingen av de resterende 2 prostiene i Nord-Hålogaland med menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk (Nord-Troms prosti med Gáivuotna / Kåfjord menighet og Indre Troms prosti med Loabát / Lavangen menighet) er blant prostiene med 28-86 gudstjenestere i året med innslag på samisk.

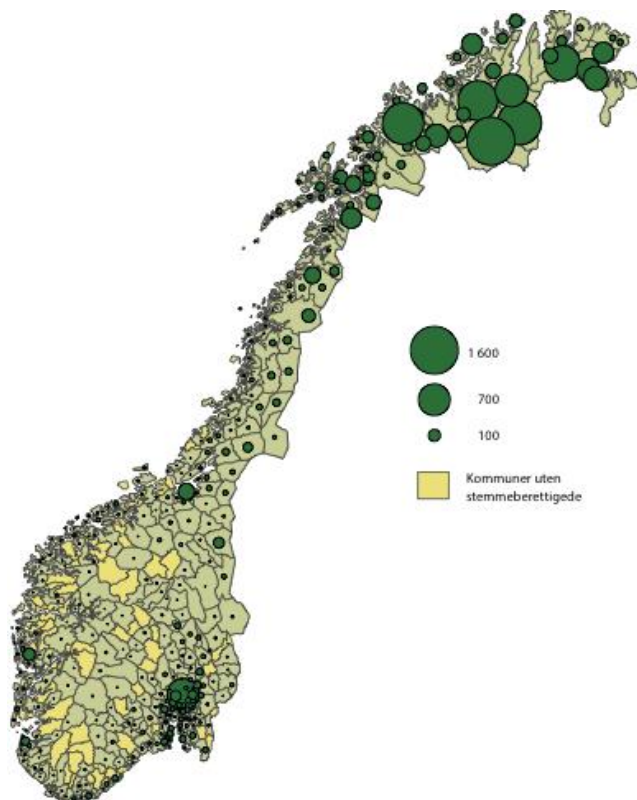
Det kan være interessant å gjøre noen refleksjoner i lys av utviklingen for virkeområdet for den kongelige resolusjonen av 1848 omtalt tidligere. Da er det for eksempel ikke overraskende at bruken av samisk er så sterk i Indre Finnmark prosti. Menighetene her var de eneste i Den norske kirke hvor det var en kontinuitet i bruk av samisk språk i gudstjenestelivet gjennom hele fornorskningstiden.

Det som er mer overraskende i lys av utviklingen for virkeområdet for den kongelige resolusjonen, er snarere at de områdene som sist ble faset ut av virkeområdet for bestemmelsen, dvs. kysten av Finnmark og mye av Troms, i dag er blant prostiene som har aller lavest andel av samisk i gudstjenestelivet om man ser de tre bispedømmene under ett. Dette skyldes neppe at andelen samiskættet befolkning er særlig lav i dette området.

Det kan her være interessant å bruke fordelingen av innmeldte i Sametingets valgmanntall som indikasjon. Ikke fordi antall innmeldte i Sametingets valgmanntallet tilsvarer antall samer i

Norge – det reelle tallet vil antakelig være flere ganger høyere⁸ – men fordi den geografiske fordelingen av innmeldte i manntallet antakelig er en brukbar indikasjon på hvordan den samiske befolkningen generelt fordeler seg geografisk.

Figur 7.4 Geografisk fordeling av innmeldte i Sametingets valgmanntall

Kartet til venstre, hentet fra SSBs utgivelse *Samisk statistikk 2014 - Sámi statistihkka 2014* (Slaastad 2014:23), visualiserer innmeldte i Sametingets valgmanntall fordelt på kommuner. Her ser man at noen av kommunene med størst andel innmeldte nettopp finnes i prostiene som grenser til Indre Finnmark prosti. Om man ser på statistikken om bruken av samisk språk i gudstjenestelivet (Figur 7.3), ser man imidlertid at disse prostiene er blant prostiene i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmer med *lavest* omfang av gudstjenester med innslag på samisk. Det er nærliggende å anta at stigmaet og usynliggjøringen som fornorskningen skapte i disse områdene, fortsatt virker inn på menighetenes evne og vilje til å inkludere det samiske i gudstjenestelivet.

Nord-Troms prosti, som har en menighet i forvaltningsområdet for samisk språk, var i 2014 registrert med 11 gudstjenester med innslag av samisk språk. De resterende 12 prostiene med innslag på samisk i de tre nordligste bispedømmene har registrert 1 - 5 gudstjenester i løpet av 2014. 3 av disse tilhører Nidaros, 5 Sør-Hålogaland og 4 av prostiene tilhører Nord-Hålogaland. Det er påfallende at et prosti med en menighet i forvaltningsområdet for samisk språk (Indre Troms prosti) er representert blant disse prostiene. Her er det vanskelig å se at forvaltningsområdet for samisk språk har fått noen konsekvens for gudstjenestelivet .

7.3.3 Omfang av gudstjenester med innslag på samisk gjennom året – menighetsnivå

Ovenfor er omfanget av gudstjenester med innslag på samisk synliggjort på prostinivå. I fortsettelsen rettes fokus mot menighetsnivået. Mens de fleste menighetene som rapporterer bruk av samisk i gudstjenestelivet kun har brukt samisk i 1 eller 2 gudstjenester gjennom året,

⁸ Sametingets valgmanntall hadde ifølge Sametinget 15 005 innmeldte i 2013 (jf. <https://www.sametinget.no/Valg-og-manntall/Kampanjeside/Valgmanntall/Sametingets-valgmanntall-2013>). En ukvalifisert gjetning er at dette tallet minst kan ganges med 3 for å være i nærheten av antallet samer i Norge.

er det et fåtall menigheter som skaper de store utslagene i statistikken med hensyn til antall gudstjenester med innslag på samisk. Det er interessant å merke seg at de aller fleste av disse menighetene har økt antallet gudstjenester med samiske innslag betydelig fra 2012 til 2014. Tabellen nedenfor (Tabell 7.1) synliggjør hvilke menigheter dette handler om og hvilket samisk språk disse bruker på fast basis i gudstjenestelivet. Da tallene for Indre Finnmark prosti kommenteres særskilt under punkt 7.3.5 nedenfor, holdes de utenfor her.

Tabell 7.1 Antall gudstjenester med innslag på samisk – utvalgte menigheter

SØRSAMISK	2012	2014	LULESAMISK	2012	2014	NORDSAMISK	2012	2014
Nidarosdomen	3	61	Drag/Helland	22	20	Tromsø domkirke	74	70
Røros, Glåmos Brekken og Hitterdalen *	62*	60*	Kjøpsvik	18	14	Skånland, Tovik og Astafjord *	8*	58*
Singsås	0	24	Korsnes	16	6	Alta	6	22
Snåsa	46	51	Hamarøy og Sagfjord *	0*	44*	Tana (IF)***	31	63
Røyrvik	5	46				Nesseby (IF)***	20	28
Namsskogan	0	22				Polmak (IF)***	32	24
Hattfjelldal**	0**	22				Porsanger (IF)***	75	94
Nordrana**	12**	50				Karasjok (IF)***	99	99
Sjona		14				Kautokeino (IF)***		

* Tallene omfatter flere menigheter i samme kommune, som har valgt å rapportere samlede tall på kommunenivå.

** Rapporteringen fra Indre Helgeland prosti var mangefull i 2012. Tallet for Hattfjelldal i 2012 er usikkert.

Tallet for Nord-Rana i 2012 er et anslag sendt fra soknepresten i Nord-Rana til Samisk kirkeråd i e-post av 26.5.2015.

*** Menighetene tilhører Indre Finnmark prosti

Sørsamisk

Tabellen ovenfor viser at det i den aktuelle perioden er særlig menigheter i det sørsamiske språkområdet som fremviser positiv utvikling med hensyn til å øke omfanget av gudstjenester med innslag på samisk (sørsamisk). Med tanke på at sørsamisk er det mest truede av de tre offisielle samiske språkene i Norge, er dette en veldig gledelig utvikling.

Antallet menigheter som melder om innslag på sørsamisk i gudstjenesten på regulær basis har økt fra 5 menigheter i 2012 til 12 menigheter i 2014. Antallet gudstjenester pr. år med innslag på sørsamisk i disse 12 menighetene er økt fra 128 gudstjenester i 2012 til 350 i 2014. Menighetene fordeler seg relativt jevnt over hele det sørsamiske språkområdet i begge bispedømmer (9 i Nidaros og 3 i Sør-Hålogaland).

At Nidaros domkirke (Nidarosdomen) er blant disse menighetene er kanskje den største overraskelsen, og har stor symbolverdi. Her meldes det at innslag på sørsamisk er innført ved alle gudstjenester, uansett om det er soknepresten, domprosten, biskopen eller preses som forretter. Dette var for øvrig menigheten i Den norske kirke med klart flest til stede på gudstjenester med innslag på samisk gjennom hele året i 2014 (19 614 personer).

Tall fra Saemien Åålmege, den samiske menigheten i sørsamisk språkområde som ble opprettet som prøveordning fra 2009 og permanentisert i 2015, er ikke meldt særskilt inn for 2014. Dette er en samisk kategorialmenighet som dekker hele det sørsamiske området. Det er mulig at flere av gudstjenestene som er holdt i regi av Saemien Åålmege er ført i dagsregisteret i soknekirker tilhørende lokale menigheter, og derfor inngår i tallene ovenfor,

men det er også sannsynlig at i alle fall et fåtall gudstjenester ikke inngår, som f.eks. utendørgudstjenester. Uavhengig av om gudstjenestene i regi av Saemien Åålmege inngår i tallene over eller ikke, kan tallene tyde på at Nidaros bispedømmes arbeid med å styrke sørsamisk kirkeliv gjennom etableringen av Saemien Åålmege også har bidratt til å løfte bevisstheten om det sørsamiske i kirkelivet generelt.

Lulesamisk

Mens antall gudstjenester med bruk av lulesamisk har gått noe ned fra 2012 til 2014 i de tre menighetene i Divtasvuodna/Tysfjord, har de to menighetene i Hamarøy/Hábmer gått fra ingen rapporterte gudstjenester med bruk av samisk til bruk av lulesamisk som fast ordning. Innslag på lulesamisk er med andre ord brukt som tilnærmet normalordning i 5 menigheter i 2014 mot 3 menigheter i 2012. I disse 5 menighetene er det holdt til sammen 84 gudstjenester med bruk av lulesamisk i 2014 mot 56 i 2012.

Til forskjell fra utviklingen i det sørsamiske språkområdet, er bruken av lulesamisk på fast basis konsentrert om to kommuner som utgjør et kjerneområde for lulesamisk språk i Norge. Det lulesamiske området er imidlertid større enn dette. I motsetning til i Nidaros og Nord-Hålogaland bispedømmer brukes ikke lulesamisk på fast basis i domkirken i Bodø. Det ville antakelig hatt betydning for utviklingen for lulesamisk språk i bispedømmet som helhet om domkirkemenigheten gikk foran her.

Nordsamisk

Holder vi menighetene i Indre Finnmark prosti utenfor, er det Tromsø domkirke, de 3 menighetene i Skånland kommune, og i noen grad Alta menighet som skiller seg positivt ut av menighetene i det nordsamiske språkområdet. I sum representerer disse 5 menighetene 150 gudstjenester med innslag av samisk i 2014. Det er 75 % av alle innrapporterte gudstjenester med innslag av nordsamisk i Nord-Hålogaland når Indre Finnmark prosti holdes utenfor.

Med de 6 menighetene i Indre Finnmark prosti, er det i 2014 10 menigheter i det nordsamiske språkområdet som har innslag på samisk mer eller mindre fast i gudstjenesten. (Situasjonen i Indre Finnmark prosti får særlig omtale under punkt 7.3.5) Alta menighet kommer i tillegg til disse med ca. ¼ av gudstjenestene med innslag på samisk.

I 2014 var Domkirken menighet i Tromsø nummer to i landet med hensyn til antall tilstede på gudstjenester med samiske innslag (9529 til stede). Det meldes at menigheten innførte fast innslag på samisk i løpet av 2011. Menighetene i Skånland kommune har endret praksis i perioden fra å unntaksvis ha innslag på nordsamisk til å ha det som fast ordning. Alta menighet har ikke innslag på samisk som fast ordning, men har økt andelen betydelig.

7.3.4 Utviklingstrekk i lys av etatsstatistikken

De hovedsakelig positive utviklingstrekkene som statistikken indikerer så langt, understøttes av etatsstatistikken basert på bispedømmenes rapportering til departementet i januar 2015 (jf. Tabell 7.2).⁹ Her har Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland, Nidaros og Hamar bispedømmer, med utgangspunkt i resultatindikatorer nedsatt av Den norske kirke, rapportert på (1) antall

⁹ Jf. Årsrapport 2014 for Kirkerådet, Mellomkirkelig råd og Samisk kirkeråd, Den norske kirke. Se: https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/arsmeldinger/aarsrapport_nasjonale_kirkelige_raad_-20141.pdf

menigheter med samisk språk innarbeidet i lokal grunnordning for gudstjenesten og (2) antall menigheter med samisk språk og kultur innarbeidet i lokal trosopplæringsplan.

Tabell 7.2 Tall fra etatsstatistikken

	Antall menigheter med samisk språk i lokal grunnordning for gudstjenesten		Antall menigheter med samisk språk og kultur i menighetens trosopplæringsplan	
	2013	2014	2013	2014
Hamar	1	0	1	0
Nidaros	11	16	0	4
Sør-Hålogaland	2	6	6	7
Nord-Hålogaland	13	25	8	15
Totalt	27	47	15	26

Etatsstatistikken viser her en positiv tendens. Antallet menigheter som har inkludert samisk språk i lokal ordning for gudstjenesten var økt fra 27 menigheter i 2013 til 47 menigheter i 2014. Tilsvarende var antall menigheter som hadde innarbeidet samisk språk og kultur i lokal trosopplæringsplan økt fra 15 i 2013 til 26 i 2014. Den klare økningen i gudstjenestestatistikken for 2014 med hensyn til antall menigheter og antall gudstjenester med innslag av samisk språk, ser altså ut til å ha sammenheng med reelle strategiske språkvalg i menighetene nedfelt i lokale planer. Vi kan på grunnlag av etatsstatistikken anta at 63,5 % av de 74 menighetene i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmer som i 2014 hadde gudstjenester med innslag på samisk, gjorde dette på basis av vedtak fattet i menighetsrådet.

7.3.5 Samisk språkbruksnivå i den enkelte gudstjeneste med vekt på forvaltningsområdet for samisk språk

Så langt har utbredelsen og omfanget av gudstjenester med innslag på samisk blitt beskrevet. Å sette søkelys kun på dette vil imidlertid gi et alt for positivt bilde av statusen for samisk språk i gudstjenestelivet i Den norske kirke. Grunnen er at det store flertallet av gudstjenestene i statistikk materialet med innslag på samisk har brukt samisk språk i et svært lite omfang i den enkelte gudstjeneste.

Regjeringens Handlingsplan for samiske språk (2009) har analytiske perspektiver som kan bidra med en mer nyansert fortolkning av statistikk materialet. Handlingsplanen formulerer tre hovedområder ut fra tre nøkkelord: (1) *lære* handler om målrettet samiskopplæring, (2) *bruke* handler om økt bruk av samisk på flest mulig arenaer, og (3) *se* handler om synliggjøring av samisk språk i det offentlige rom. Det er særlig forskjellen på *se*- og *bruke*-perspektivet som åpner for en mer nyansert lesning av den kirkelige statistikken.

Se-perspektivet handler først og fremst om bidra til å øke verdien og statusen til samisk språk gjennom synliggjøring av samisk på offentlige arenaer. Verdien av dette skal ikke

undervurderes da det innebærer viktig støtte til samiske språkbrukere og det samiske språksamfunnet. *Bruke*-perspektivet handler imidlertid om noe mer, nemlig å skape reelle *bruksarenaer* for samisk språk. Anvendt på temaet i denne artikkelen handler dette om i hvilken grad samisk blir et bruksspråk i gudstjenestelivet, dvs. i hvilken grad den enkelte gudstjeneste fremstår som en gudstjenestefeiring *på samisk*.

De positive trendene som er påvist i statistikk materialet så langt handler først og fremst om *se*-perspektivet. Det vil si at samisk språk blir synlig og anerkjent gjennom bruk av samisk i ett eller to enkeltledd i gudstjenesten. Hva er imidlertid statusen for samisk i et *bruke*-perspektiv? Det særskilte statistikk skjemaet som det har vært rapportert på i de tre nordligste bispedømmene har indikatorer som fanger opp dette. Nedenfor gjengis utdrag av skjemaet og den ledsagende forklaringen av indikatorene.

Figur 7.5 Skjema for innhenting av statistikk om bruk av samisk språk i Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmer

	Liturgi				Preken/tale				Språk				
	Samisk liturgi (< 90 % på samisk)	Samisk-norsk liturgi (50-90 % på samisk)	Norsk-samisk liturgi (10-50 % på samisk)	m. samisk innslag (lit. ledd, salme, etc) (> 10 %)	Tolking til samisk	Tolking f til norsk	Bare samisk	Deler på samisk	N.sa	L.sa	S.sa	Annet samisk språk: Usa = umesamisk Psa = pitesamisk Sksa = skoltesamisk	Til stede (gudstj) / Antall (dåp, konf, vigsel, gravf)
Forordnet gudstjeneste													
Annen gudstjeneste													
Dåp					-	--	--						
Konfirmasjon					-	--	--						
Vigsel													
Gravferd													

Samisk liturgi = mer enn 90 % av liturgien forrettet på samisk

Samisk-norsk liturgi = 50-90 % av liturgien forrettet på samisk

Norsk-samisk liturgi = 10-50 % av liturgien forrettet på samisk

M. samisk innslag = mindre enn 10 % av liturgien forrettet på samisk / enkeltledd, eller enkeltsalme(r) sunget på samisk, eller annet samisk element tatt i bruk i gudstjeneste/kirkelig handling.

Tolking til samisk = preken holdt på norsk og tolket til samisk

Tolking til norsk = preken holdt på samisk og tolket til norsk

Bare samisk = preken holdt bare på samisk

Deler på samisk = deler av preken holdt på norsk og deler av preken på samisk

Nsa = nordsamisk

Lsa = lulesamisk

Ssa = sørsamisk

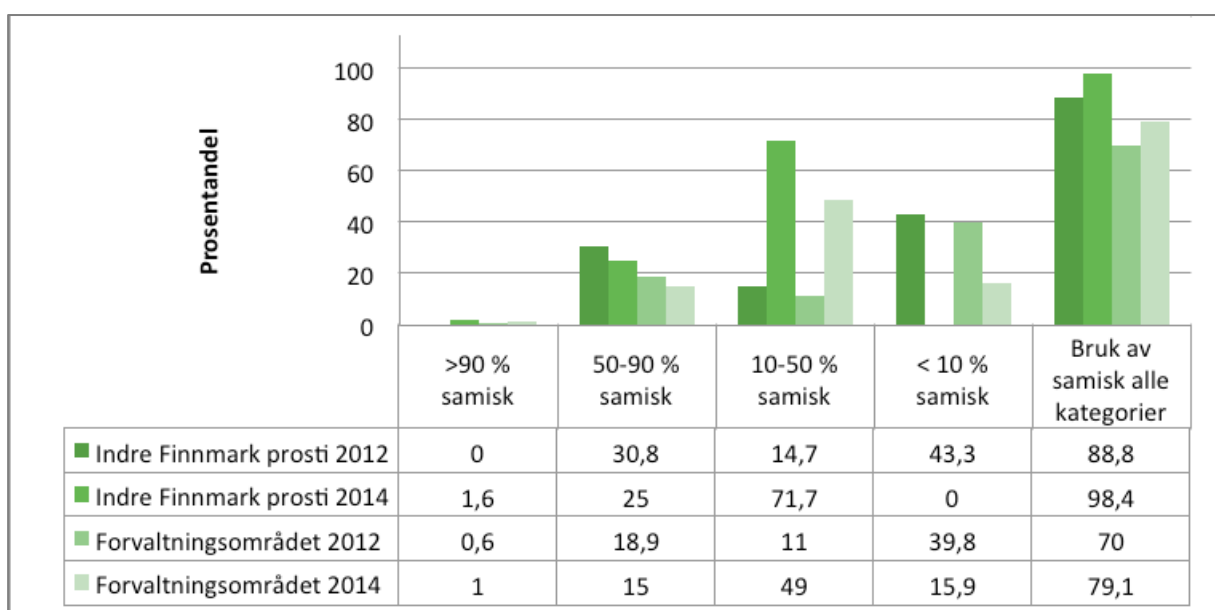
Skjemaet viser at menighetene har rapportert på to sett parametere som indikerer samisk språkbruksnivå ved enkeltgudstjenester i henholdsvis liturgi og preken. Med hensyn til språkbruk i liturgien kan man velge mellom 4 språkbruksnivåer i et kontinuum fra mye til lite bruk av samisk. De fire rapporterings-alternativene er: (1) mer enn 90 % av liturgien på samisk, (2) 50-90 % på samisk, (3) 10-50 % på samisk og (4) mindre enn 10 % på samisk. Med hensyn til prekenspråk har valgalternativene vært: (1) preken tolket til samisk, (2) preken tolket til norsk, (3) preken bare på samisk, (4) deler av prekenen på samisk.

Gjennomgangen i fortsettelsen avgrenser seg til menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk. Avgrensningen henger for det første sammen med at det i dag svært sjeldent skjer at det i menigheter utenfor forvaltningsområdet forekommer bruk av samisk ut over 10 % i liturgien, eller bruk av samisk som språk i prekenen. En beskrivelse av status i forvaltningsområdet gir derfor et relativt representativt bilde av status for samisk språk som bruksspråk i Den norske kirke. Videre er det naturlig at man har forventninger om et høyere samisk språkbruksnivå i disse menighetene, da disse har særskilte forpliktelser overfor samiske språkbrukere i henhold til samelovens språkregler og kirkens egne bestemmelser for gudstjenestelivet (jf. avsnitt 2.2 ovenfor).

Tallene som presenteres i fortsettelsen baserer seg på rapporteringen for såkalte «forordnede gudstjenester» eller «gudstjenester på søn-/helligdag» som er tilnærmet det samme.

I diagrammet nedenfor (Figur 7.6) vises gjennomsnittstallene for 2012 og 2014 for henholdsvis Indre Finnmark prosti og for hele det samiske språkforvaltningsområdet, med unntak av Guovdageaidnu / Kautokeino. Diagrammet viser fem søylegrupper. De fire første viser fordelingen mellom de fire ulike språkbruksnivåene i liturgien ved forordnede gudstjenester / gudstjenester søn-/helligdag. Søylegruppen lengst til høyre viser den samlede prosentandelen for bruk av samisk språk i liturgien, uansett språkbruksnivå.

Figur 7.6 Andel samisk i liturgien i enkeltgudstjenester – Indre Finnmark prosti og språkforvaltningsområdet

Andelen forordnede gudstjenester (søn-/helligdag) med bruk av samisk (søylegruppa til høyre) har steget i den aktuelle toårsperioden. Økningen er på 9,6 prosentpoeng i Indre Finnmark prosti (88,8-98,4 %) og med 9,1 prosentpoeng (70-79,1 %) i forvaltningsområdet som helhet. De fire søylegruppene fra venstre viser hvordan disse fordeler seg mellom de ulike språkbruksnivåene.

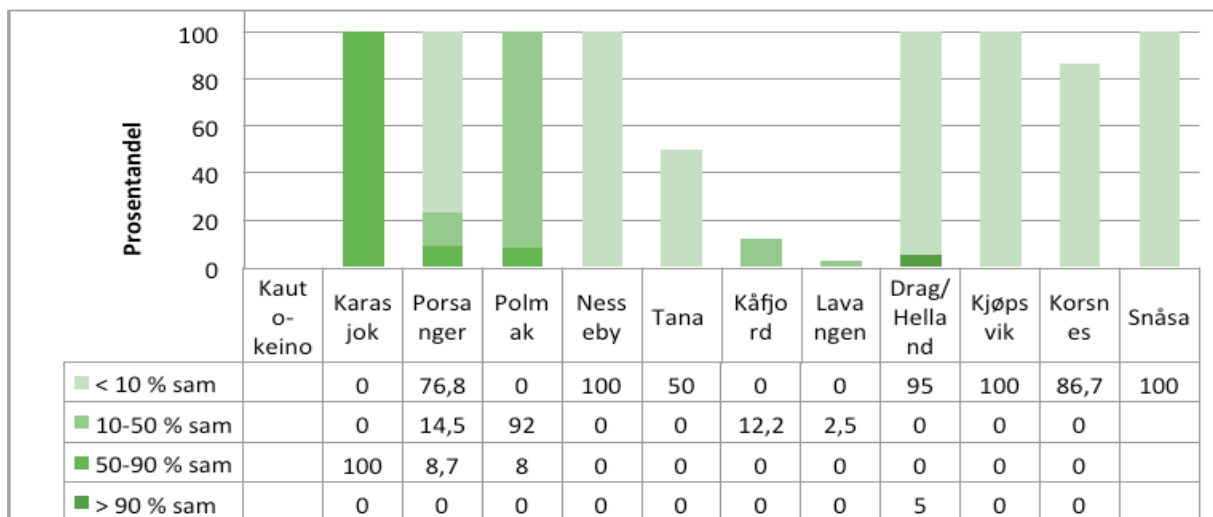
Statistikken viser at det knapt forekom gudstjenester der andelen av liturgi på samisk var på over 90 %. Gudstjenestene med bruk av samisk språk i liturgien fordelte seg i hovedsak mellom kategoriene 50-90 %, 10-50 % og under 10 %. Mens kategorien under 10 % hadde størst andel i 2012, forsvant den helt i Indre Finnmark prosti i 2014. Også kategorien 50-90 % samisk gikk noe ned i toårsperioden. Mens 10-50 % liturgi på samisk hadde minst andel av de tre kategoriene i 2012, var den klart største kategori i Indre Finnmark prosti i 2014.

Det er meldt fra bispedømmene, særlig fra Nord-Hålogaland, at det har vært noe usikkerhet i menighetene med hensyn til hvordan de ulike kategoriene skal bestemmes. Det kan derfor ikke utelukkes at vektforskyvningen fra 2012 til 2014, i alle fall delvis, skyldes usikkerhet eller inkonsekvens i hvordan skjønnet er utøvd de to aktuelle årene. Statistikken bør derfor kun leses som en indikasjon på hvor bruksnivået ligger.

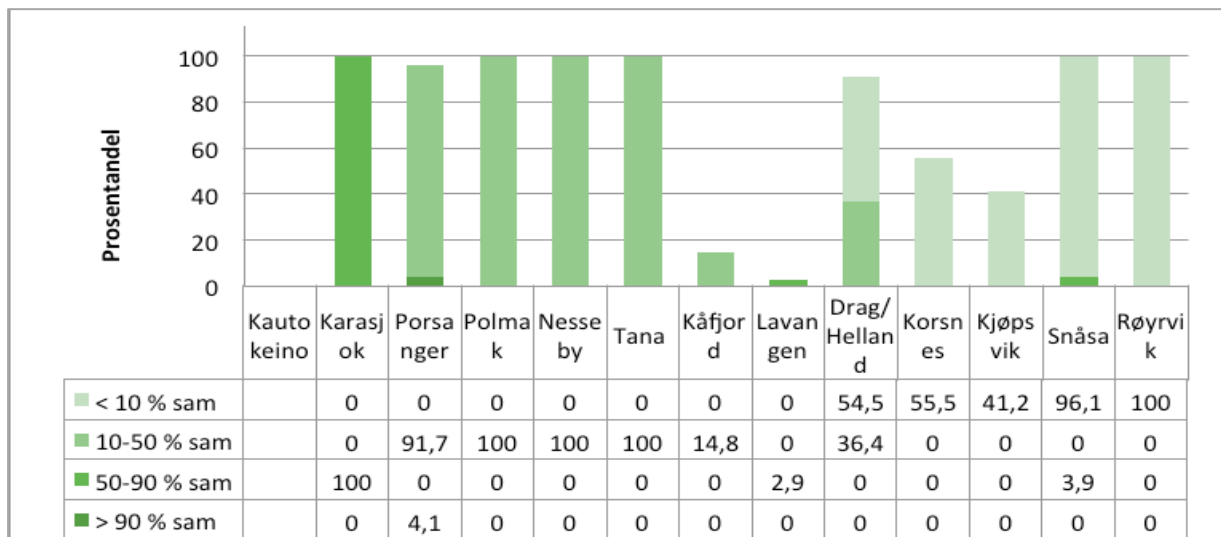
To diagram nedenfor (Figur 7.7 og Figur 7.8) viser fordelingen mellom de fire språkbruksnivåene i liturgien på menighetsnivå for henholdsvis 2012 og 2014. De 6 menighetene i venstre del av diagrammet (t.o.m. Deatnu/Tana) tilhører Indre Finnmark prosti. Deretter følger ytterligere to menigheter tilhørende det nordsamiske språkforvaltningsområdet, nemlig Gáivuotna / Kåfjord og Loabát / Lavangen. De neste tre menighetene, Drag/Helland, Kjøpsvik og Korsnes, ligger i Divtasvuona suohkan / Tysfjord kommune, dvs. i den lulesamiske delen av det samiske språkforvaltningsområdet. Søylen(e) til høyre – Snåase / Snåsa og fra 2014 også Raarvihke / Røyrvik – utgjør det sørsamiske språkforvaltningsområdet.

Fargene i søylene viser andelen brukt samisk i den enkelte gudstjeneste: mørkt indikerer sterkt språk nivå, lyst lavt språk nivå. Diagrammet viser at språkbruksnivået er høyere i Indre Finnmark prosti enn i de andre menighetene.

Figur 7.7 Prosentandel samisk i liturgien i enkeltgudstjenester - Menigheter i språkforvaltningsområdet 2012

Figur 7.8 Prosentandel samisk i liturgien i enkeltgudstjenester - Menigheter i språkforvaltningsområdet 2014

Karášjohka / Karasjok har sterkest samisk språkbruksnivå og oppgir at alle forordnede gudstjenester i både 2012 og 2014 tilhører kategorien 50-90 % samisk. Selv om tall ikke foreligger for Guovdageaidnu / Kautokeino, er det nærliggende å tro at språkbruksprofilen er mest lik Karášjohka / Karasjok, av de menighetene vi har tall for. De svært få rapporterte gudstjenestene i 2014 med mer enn 90 % av liturgien er holdt i Porsáŋgu / Porsanger. Deatnu / Tana har doblet andelen gudstjenester med samisk språk fra 50 % i 2012 til 100 % i 2014. Gáivuotna / Kåfjord og Loabát / Lavangen, i særdeleshet sistnevnte, skiller seg negativt ut begge år i forhold til de andre menighetene i forvaltningsområdet. I lys av føringene som Den norske kirkes øverste organer selv har lagt for kirkelivet i forvaltningsområdet for samisk språk, er 14,8 og 2,9 % under det man bør kunne forvente i forvaltningsområdet for samisk språk.

I det lulesamiske området var prosentandelen brukt samisk (lulesamisk) i menighetene i Divtasvuodna / Tysfjord, dvs, Drag/Helland, Korsnes og Kjøpsvik menigheter, meget god i 2012. Denne andelen er en del lavere i 2014, særlig i Kjøpsvik (fra 100 % til 41,2 %). En liten andel av gudstjenestene i forvaltningsområdet med mer enn 90 % av liturgien på samisk holdt i Drag/Helland menighet i 2012.

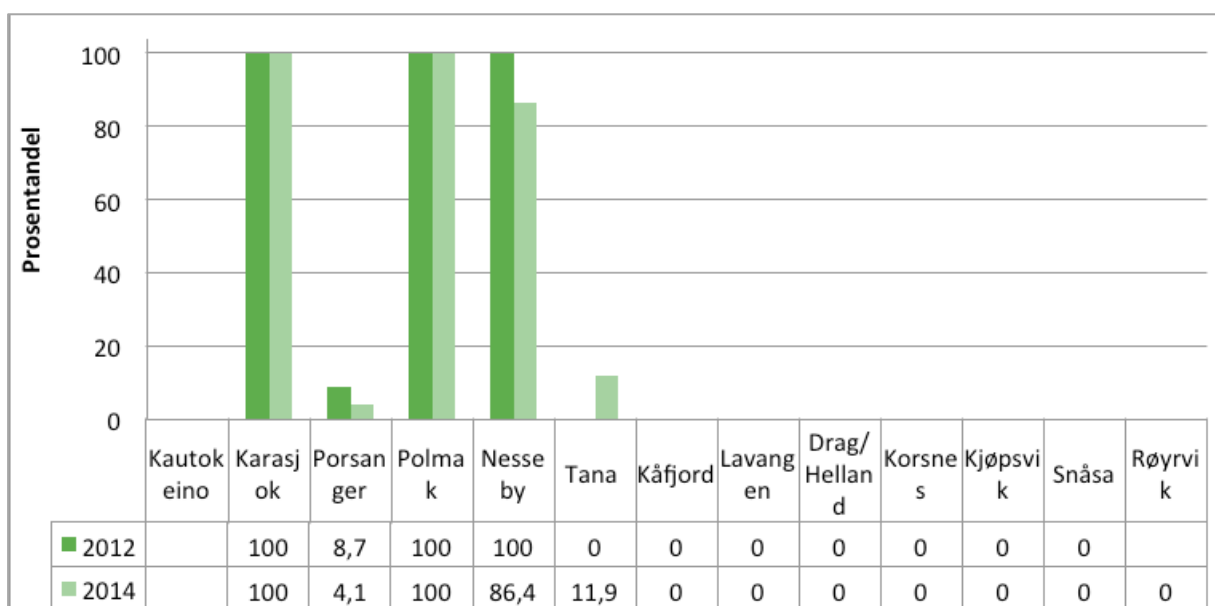
Et hovedinntrykk som skapes i statistikken er at – med unntak av Loabát / Lavangen og Gáivuotna / Kåfjord – er samisk i stor grad normalisert som gudstjenestespråk i forvaltningsområdet for samisk språk, i alle fall i et se-perspektiv (synliggjøring). Det er imidlertid litt mer uklart hva som er status i et bruke-perspektiv. Menighetene i Indre Finnmark prosti skiller seg her ut med et generelt sterkere språkbruksnivå, selv om det også er betydelig indre variasjon her.

Statistikken gir et inntrykk av at den svakeste språkbruksnivået er trukket noe oppover, mens det sterkeste språkbruksnivået er trukket noe nedover i forvaltningsnivået fra 2012 til 2014. Som nevnt er det meldt fra bispedømmene at enkelte menigheter har vært usikre på hvordan de skal kategorisere språknivået. Dessuten er to av kategoriene (10-50 % og 50-90 %) ganske vide og kan i praksis romme ulike nivåer språkstyrke. Bildet som tegnes må derfor tas med

visse forbehold og man bør være forsiktig med å trekke for bastante slutninger. Tallene gir imidlertid grunnlag for en bevisstgjørende samtale om i hvilken grad man menighetene legger til rette for at samisk kan være et bruksspråk i gudstjenesten.

En måte å styrke språkbruksnivået kan være å etterstrebe å styrke språkbruksnivået i *alle* gudstjenester. En annen måte å gjøre dette på kan være å løfte et *visst antall* gudstjenester opp ett språkbruksnivå, og slik skape større variasjon i språkprofilen.

Figur 7.9 Tolking av preken til samisk i enkeltgudstjenester i språkforvaltningsområdet 2012 og 2014

Diagrammet ovenfor (figur 7.9) viser hva som er status for samisk som *forkynnelsesspråk* ved forordnede gudstjenester (søn-/helligdag) i forvaltningsområdet for samisk språk. Statistikken for 2012 og 2014 viser med all tydelighet at samisk er et *tolkespråk* ved prekenen i Den norske kirke. Om man ser alle menigheter i de tre nordligste bispedømmene under ett, er det rapportert kun én gudstjeneste de to årene der prekenen er holdt på samisk og tolket til norsk.¹⁰ Om dette har forekommet i Guovdageaidnu / Kautokeino vites ikke da det ikke foreligger tall fra denne menigheten.

Diagrammet viser at det er stor forskjell innad i språkforvaltningsområdet med hensyn til hvorvidt menigheten har mulighet til å høre samisk i forbindelse med prekenen. I Indre Finnmark prosti som helhet tolkes prekenen ved halvparten av de forordnede gudstjenestene (når Guovdageaidnu / Kautokeino er unntatt). Mens det tilnærmet alltid tolkes i Kárášjohka / Karasjok, Buolbmát / Polmak og Unjárga / Nesseby (dette gjelder også Guovdageaidnu / Kautokeino selv om de ikke er med i statistikken) skjer dette kun unntaksvis i Deatnu / Tana og Porsáŋgu / Porsanger. De førstnevnte menighetene har hele tiden hatt fast kirketolkstilling. Porsáŋgu / Porsanger har ingen kirketolkstilling og har brukt å "låne" kirketolk fra Kárášjohka / Karasjok. Deatnu / Tana er i samme fellesrådsområde som Buolbmát / Polmak menighet (de

¹⁰ Domkirken menighet i Tromsø har rapportert om 1 slik gudstjeneste i 2012.

to menighetene er slått sammen fra 1.1.2015) som deler tolk med Unjárga / Nesseby. Nedgangen av prosentandelen tolkede gudstjenester i Unjárga / Nesseby og den tilsvarende økningen i Deatnu / Tana i 2014 kan muligens skyldes en viss omfordeling av tolketjenester fra Unjárga / Nesseby til Deatnu / Tana.

Med unntak av Gáivuona / Kåfjord, som har hatt en liten kirketolkstilling (25 %) som nå er vakant, har ingen av de andre menighetene som mangler bruk av samisk i prekenen, noen samisk kirketolk-/språkmedarbeiderstilling. Statistikken viser dermed at det er klar sammenheng mellom en operativ kirketolktjeneste og bruk av samisk språk i prekenen. Den samiske kirketolktjenesten er med andre ord strategisk og nødvendig for at samiskspråklige skal ha en mulighet til å få høre forkynnelse på samisk i gudstjenesten. Der slike stillinger ikke finnes, er det ikke realistisk at menigheten får høre forkynnelse på samisk.

Mens i alle fall en del menigheter i nordsamisk område får høre forkynnelse på samisk, viser den innmeldte statistikken at dette ikke har forekommet i lulesamisk og sørsamisk del av det samiske språkforvaltningsområdet de aktuelle årene. Til tross for at språkmedarbeiderstillinger i Den norske kirke for lulesamisk og sørsamisk språk var de høyest prioriterte stillingene i Strategiplan for samisk kirkeliv, er noen av disse stillingene ennå opprettet. Det er vanskelig å se for seg at sørsamer og lulesamer skal ha en realistisk mulighet til å høre sitt eget språk i forkynnelsen i gudstjenestelivet dersom slike ressurser ikke finnes. I lys av dette fremstår det som viktig å få disse opprettet.

7.4 Hva forteller den generelle kirkestatistikken om Den norske kirkes stilling og betydning i samiske samfunn?

En utfordring i arbeidet med samisk statistikk er at det i Norge ikke registreres informasjon om etnisk tilhørighet. Samiskrelatert statistikk er derfor i hovedsak geografisk basert (Slaastad 2014:7). Da samer i mesteparten av det tradisjonelle bosettingsområdet utgjør en minoritet i sine hjemkommuner, er det videre ikke mulig å lage geografisk basert statistikk som gir indikasjoner på situasjonen for samer i hele det samiske bosettingsområdet. I forvaltningsområdet for samisk språk er imidlertid innslaget av samisk befolkning så stort, at geografisk basert statistikk fra dette området gir en rimelig god indikasjon på situasjonen for den samiske befolkningen i de kommunene dette gjelder.

Tall fra SSBs kirkelige årsstatistikk fra forvaltningsområdet for samisk språk kan derfor brukes som indikasjon på Den norske kirkes stilling og betydning for det samiske samfunnet. Statistikken herfra sier først og fremst noe om situasjonen for de samiske lokalsamfunnene som omfattes av denne statistikken. I kraft av at disse kommunene samtidig er viktige kulturelle sentra for det samiske samfunnet for øvrig, er det imidlertid rimelig å anta at bildet som tegnes her, også kan fortelle noe om Den norske kirkes betydning for den samiske befolkningen generelt.

Følgende nøkkeltall fra SSBs kirkelige årsstatistikk brukes i fortsettelsen som indikasjon på oppslutningen om Den norske kirke lokalt i forvaltningsområdet for samisk språk: (1) prosentandel medlemmer i forhold til innbyggertall, (2) prosentandel døpte i forhold til

antall fødte, (3) prosentandel konfirmerte av årskullet 15-åringer, (4) prosentandel kirkelig gravferd i forhold til antall døde og (5) antall besøkte gudstjenester pr. innbygger på søn- og hellidag. Tallene for perioden 2009-2014 er satt opp i en samlet tabell nedenfor (Tabell 7.2).

Tabell 7.3 Tabell – kirkelige nøkkeltall for språkforvaltningsområdet sammenliknet med landsgjennomsnitt og kostragrupper

%andel medlemmer av total befolkning	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Forvaltningsområdet	91,8	90,3	90,4	89,3	89,2	88,1
KOSTRAGruppe* 3	89,6	88	87,4	86,2	85,8	83,6
KOSTRAGruppe* 6	89,3	87,3	86,6	85,4	85	83,9
Landet	79,2	78	76,9	75,8	74,9	73,8
% andel døbte av fødte	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Forvaltningsområdet	87,8	121,5	82,2	122,9	80,7	84,3
KOSTRAGruppe* 3	100,7	104	92,8	97,6	91,8	86
KOSTRAGruppe* 6	117,3	116,8	112	109,6	99	91,4
Landet	67,8	66,9	66,4	63,7	62	58,9
%andel konfirm. av 15årskull	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Forvaltningsområdet	86,1	91,4	92,3	94,3	80,9	90
KOSTRAGruppe* 3	84,5	84,1	83,8	83,6	80,6	76,2
KOSTRAGruppe* 6	83,7	83,9	83,6	82,5	83,7	81,7
Landet	65,8	65,3	65,2	64	63,6	62,5
% andel gravferd av døde	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Forvaltningsområdet	92,3	106,2	103,2	108,9	104,3	100
KOSTRAGruppe* 3	102,6	103,6	102,5	100	102,1	96,4
KOSTRAGruppe* 6	101,6	101,2	103,5	99,5	101,6	100,8
Landet	92,4	92,3	91,6	89,7	90,2	89,5
Antall årlige gudstj.besøk	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Forvaltningsområdet	1,64	1,7	1,75	1,66	1,45	1,35
KOSTRAGruppe* 3	1,6	1,6	1,5	1,4	1,4	1,2
KOSTRAGruppe* 6	1,7	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5
Landet	1	1	1	0,9	0,9	0,9

* KOSTRA står for Kommune-Stat-Rapportering og gir styringsinformasjon om kommunal virksomhet. SSB inndeler kommunene i sammenliknbare KOSTRAGrupper ut fra kriterier basert på folketall og økonomi.

For å ha et sammenlikningsgrunnlag gjengis i samme tabell tilsvarende tall for hele landet og for kommunene i henholdsvis KOSTRAGruppe 3 og 6. KOSTRAGruppene trekkes inn for å kunne sammenlikne forvaltningskommunene med andre kommuner i landet som har noenlunde lik demografi.¹¹ Ved å sammenlikne det samiske språkforvaltningsområdet med disse, får man en indikasjon på hvorvidt større forskjeller mellom forvaltningsområdet og landsgjennomsnittet først og fremst kan tilskrives generelle demografiske forhold, eller om det

¹¹ Mer om KOSTRA her: <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/om-kostra>

også kan tilskrives særlige trekk ved samiske samfunn. KOSTRAGruppe 3 består av 37 kommuner hvorav 6 tilhører det samiske språkforvaltningsområdet.¹² KOSTRAGruppe 6 består av 54 kommuner hvorav 3 tilhører språkforvaltningsområdet.¹³

Ved sammenlikning av tallene bør man merke seg at de årlige variasjonene er langt større for forvaltningsområdet for samisk språk enn de andre kategoriene. Tallene kan her gå betydelig ned ett år for så å gå opp et annet. En medvirkende årsak til dette er antakelig en kombinasjon av at året for dåp/konfirmasjon/begravelse ikke nødvendigvis sammenfaller med år for fødsel/fylt 15/dødsår, og at statistikken fra forvaltningsområdet er basert på små tallvolum. Når statistikken baseres på større tallvolum fra langt flere kommuner, jevner slike forskjeller seg ut.

Denne variasjonen fra år til år kan gjøre det vanskeligere å sammenlikne tall fra ett år med et et annet i forvaltningsområdet. Man kunne imidlertid ha forventet at dåpsandelen i forvaltningsområdet for samisk språk skulle ha vært høyere i 2014 sammenliknet med tallene i 2012 og 2010 som var «toppår» med noe lavere tall årene i mellom. Den noe uventet lave dåpsprosenten kan henge sammen med at Guovdageaidnu / Kautokeino ikke har meldt inn sine tall for 2014 (noe som er gjort for de foregående årene). Hvor mye tallene fra Guovdageaidnu / Kautokeino ville endret på tallene som nå foreligger blir imidlertid bare spekulasjon. Først når tallene for 2015 foreligger blir det derfor mulig å se om tallene for 2014 er uttrykk for en reell nedgang i dåpsprosenten i forvaltningsområdet for samisk språk.

Uansett, tallene for 2014 viser at oppslutningen om medlemskap, dåp, konfirmasjon og gravferd i Den norske kirke er betydelig høyere i det samiske språkforvaltningsområdet enn på landsbasis. Om vi sammenlikner forvaltningsområdet med kostragruppe 3 og kostragruppe 6 blir forskjellene langt mindre. Prosentandelen medlemmer i Den norske kirke er høyere i de samiske forvaltningskommunene enn i kostragruppe 3 og 6 (88,1 % mot 83,6 og 83,9 %). Andelen dømte i 2014 er noe lavere enn i kostragruppe 3 og 6 (84,3 % mot 86 % og 91,4 %). Oppslutningen om konfirmasjon er derimot betydelig høyere i det samiske språkforvaltningsområdet (90 % mot 76,2 % og 81,7 %) og andelen kirkelig gravferd er høyere enn kostragruppe 3 og omtrent identisk med kostragruppe 6 (100 % mot 96,4 % og 100,8 %).

Om man måler utviklingen fra 2009 til 2014 i prosentandel oppgang/nedgang, og sammenlikner språkforvaltningsområdet med utviklingen på landsbasi, og for kostragruppe 3 og 6, ser man at utviklingen ikke er like negativ for det samiske språkforvaltningsområdet som

¹² Følgende kommuner tilhører KOSTRAGruppe 3 (de samiske språkforvaltningskommunene i fete typer): Aure, Austevoll, Bardu, Båtsfjord, **Deatnu Tana**, Folldal, **Gáivuotna Kåfjord**, Grong, **Guovdageaidnu Kautokeino**, Hemnes, Herøy (Nordl.), Hitra, Hjelmeland, Hol, Høyanger, **Kárásjohka Karasjok**, Lesja, Luster, Lærdal, Meråker, Nordkapp, Nordreisa, Nore og Uvdal, **Porsanger Porsángu Porsanki**, Rindal, Salangen, Sauda, Skjervøy, **Snåase Snåsa**, Suldal, Tokke, Vaksdal, Vardø, Vestre, Slidre, Vik, Vinje, Øygarden. Se: <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/attachment/221406?ts=14c13219430>

¹³ Følgende kommuner tilhører KOSTRAGruppe 6 (de samiske språkforvaltningskommunene i fete typer): Beiarn, Berg, Berlevåg, Bindal, Bjarkøy, Bygland, **Divtasvuodna Tysfjord**, Dyrøy, Dønna, Engerdal, Fyresdal, Gamvik, Gildeskål, Grane, Gratangen, Hábmér Hábmér, Hasvik, Hattfjelldal, Ibestad, Jondal, Karlsøy, Kvalsund, Kvæfjord, Kvænangen, **Lavangen**, Lebesby, Leka, Lierne, Loppa, Masfjorden, Moskenes, Måsøy, Namsskogan, Nesna, Nissedal, Norddal, Rendalen, Roan, Rollag, Røst, Saltdal, Sandøy, Smøla, Stordal, Storfjord, Sørfold, Torsken, Træna, Ulvik, **Unjárga Nesseby**, Valle, Vang, Vega, Åseral. Se: <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/attachment/221406?ts=14c13219430>

for de andre gruppene. Nedgangen i medlemsprosent og dåpsprosent er betydelig mindre enn på landsbasis, og forskjellen med hensyn til konfirmasjon og gravferd er enda større, da forvaltningsområdet i 2014 fremviser vekst i forhold til i 2009. Om man sammenlikner med utviklingen for kostragruppe 3 og 6 ser man større nedgang i prosentandel for de nevnte kostragruppene enn for forvaltningsområdet for samisk språk.

Ser man på antall årlige gudstjenestebesøk per innbygger på søn-/helligdag for 2014 er utviklingen i den aktuelle 6-årsperioden mer negativ enn for oppslutningen om de nevnte kirkelige handlingene. Tallet for forvaltningsområdet for samisk språk var i 2014 på 1,35 gudstjenestebesøk pr. år. Dette er betydelig høyere enn landsgjennomsnittet (0,9), noe høyere enn kostragruppe 3 der gjennomsnittet er 1,2 gudstjenestebesøk i året, men lavere enn kostragruppe 6 med 1,5 gudstjenestebesøk i året. Som nevnt er det ikke usannsynlig at nøkkeltallene for forvaltningsområdet for samisk språk hadde vært bedre på flere av de nevnte punktene dersom tallene for 2014 fra Guovdageaidnu / Kautokeino hadde foreligget.

I sum indikerer statistikk materialet at Den norske kirke står sterkt og at kirkelivet fortsatt har relativt stor betydning i det samiske samfunnet. Sammenliknet med samfunnet generelt er oppslutningen om Den norske kirke betydelig større i forvaltningsområdet enn hva som er tilfelle på landsbasis. Situasjonen er mer sammenliknbar med områder som har en noenlunde lik demografi, men også her er trenden i hovedsak mer positiv enn for områder med sammenliknbar demografi. Statistikken for forvaltningsområdet skiller seg tydelig ut på ett punkt, nemlig konfirmasjon, noe som indikerer at konfirmasjonen står sterkt som kulturell institusjon i det samiske samfunnet.

Innenfor 6-årsperioden ser vi for øvrig at både dåps- og gravferdsprosenten flere år overgår 100 % i forvaltningsområdet for samisk språk. En forklaring kan være at personer som bor i andre kommuner, men har slektstilknytning til stedet, velger å døpe sine barn, la seg konfirmere eller begrave sine nærmeste her (Holberg og Brottveit 2013:19). Hvis dette er riktig, er det i så fall en indikasjon på at menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk i noen grad ivaretar samisk kirkeliv for en større befolkning enn de som bor i menigheten. Vi vet ikke nok om hva som eventuelt ligger bak slike valg, men det er grunn til å tro at muligheten for å kunne delta i kirkelige handlinger der samisk språk er anerkjent og i bruk vil ha betydning for enkelte.

7.5 Oppsummering, utfordringer og anbefalinger

I dette kapittelet er ivaretagelsen av samisk språk i kirkelivet forstått som en del av Den norske kirkes samfunnsoppdrag som "Norges folkekirke", og kapittelet har sett nærmere på hvordan dette ansvaret blir fulgt opp i praksis.

En tidsserie på 3 år er et spinkelt statistisk grunnlag for å trekke bastante konklusjoner om utviklingen for samisk språk i Den norske kirke. Mange sammenfallende data øker imidlertid sannsynligheten for at de positive tendensene ikke bare skyldes naturlige svinginger, men også indikerer reelle positive trender med hensyn til bruken av samisk språk i Den norske kirke.

Kapittelet har vist at Den norske kirke de siste årene har tatt selvstendige grep for å styrke egen språkpolitikk, og at utbredelsen av bruken av samisk i gudstjenestelivet har økt merkbart

fra 2012 til 2014. I 2014 meldte 1/8 av menighetene i Nidaros, 1/4 av menighetene i Sør-Hålogaland og 1/2 av menighetene i Nord-Hålogaland at de hadde brukt noe samisk i gudstjenestelivet en eller annen gang i løpet av året. Disse positive utviklingstrekkene ledsages imidlertid av stor variasjon lokalt, og omfanget av bruken av samisk – det vi si antallet gudstjenester med innslag på samisk gjennom et år – er generelt lite. Noen enkeltmenigheter har imidlertid i løpet av treårsperioden gått fra å ha brukt samisk unntaksvis ved en til to gudstjenester i året, til å inkludere innslag på samisk på fast basis.

Statistikken tyder på at det foregår endringsprosesser i mange lokalmenigheter med hensyn til å inkludere og øke bruken av samisk språk i kirkelivet lokalt. Dette indikerer et potensiale for at trenden kan fortsette, noe som også vil være nødvendig for at målsettinger signalisert i Strategiplan for samisk kirkeliv skal nås (jf. strategiplanens omtale av et «grunnivå» / «minimumsnivå» som i prinsippet kan ivaretas i alle menigheter i Den norske kirke).

Tallmaterialet viser at Den norske kirke i et økende antall lokalsamfunn bidrar til synliggjøring og anerkjennelse av samisk språk. Når det f.eks. skjer på fast basis i Nidarosdomen har dette stor symbolkraft. Det er særlig gledelig at mange menigheter i det sørsamiske området har tatt i bruk innslag på sørsamisk på mer eller mindre fast basis i gudstjenestene. Disse viser at inkludering av samisk språk er mulig også i menigheter der samer er klar minoritet. I kontrast til denne utviklingen ser man at mange menigheter lenger nord, som grenser til såkalte samiske «kjerneområder» og som antakelig har en en langt større samisk befolkning, knapt bruker samisk i sitt gudstjenesteliv. Det er en utfordring å få også slike menigheter til i større grad å inkludere samisk språk i sitt gudstjenesteliv, og på denne måte anerkjenne det samiske som en naturlig del av stedets og menighetens historie og tilhørighet.

Den positive utviklingen beskrevet ovenfor dreier seg i hovedsak om en styrking av Den norske kirke som arena for synliggjøring av samisk språk. Vi kan kalle dette en *symbolsk* bruk av samisk språk. Den norske kirkes rolle som reell *bruksarena* for samisk språk, det vil si som språkbruksarena for samiske språkbrukere, er imidlertid mer geografisk begrenset. Statistikken tyder på at gudstjenestene fungerer som bruksarena for samisk språk først og fremst innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Men også blant enkeltmenigheter her finnes eksempler på et språkbruksnivå som samsvarer dårlig med de språkpolitiske føringer Den norske kirke selv har lagt for bruken av samisk språk i gudstjenestelivet i forvaltningsområdet. Dette bør følges opp. Hovedbildet er imidlertid at det jobbes bevisst med bruken av samisk språk i gudstjenestelivet i de aller fleste av menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk, og at det er positive trender også her. En utfordring kan imidlertid bestå i å løfte språkbruksnivået i liturgien et hakk, om så på et begrenset antall gudstjenester.

Statistikken viser at kirketolkjenten nesten uten unntak fremstår som en forutsetning for at samiskspråklige skal kunne høre sitt språk i forkynnelsen. Å opprettholde disse stillingene der de finnes vil antakelig ha stor betydning for hvorvidt samisk oppfattes og videreføres som et bruksspråk (og ikke bare symbolspråk) i gudstjenestelivet. Dette er en utfordring for menigheter som mangler kirketolkstilling. At det hverken finnes en sørsamisk eller en lulesamisk språkmedarbeiderstilling i Den norske kirke betyr i praksis at det ikke er lagt til rette for at sørsamiske og lulesamiske språkbrukere kan høre sitt eget språk i forkynnelsen i Den norske kirke. Det tyder på et særlig behov for at slike stillinger opprettes.

Selv om det ikke finnes statistisk materiale om Den norske kirkes betydning for det samiske samfunnet generelt, gir SSBs kirkelige årsstatistikk fra forvaltningsområdet for samisk språk

indikasjoner om dette. Denne viser at Den norske kirke har betydelig sterkere oppslutning i disse lokalsamfunnene enn hva som er landsgjennomsnittet, og at oppslutningen i noen grad også er sterkere enn i områder med en sammenliknbar demografi. Forvaltningsområdet skiller seg særlig ut med hensyn til en betydelig sterkere oppslutningen om konfirmasjon. Det er grunn til å tro at bruken av samisk språk er en faktor som bidrar til å styrke oppslutningen om Den norske kirke i forvaltningsområdet for samisk språk.

Det er videre grunn til å anta at kirkens forpliktelser i henhold til samelovens språkregler har bidratt positivt med hensyn til å opprettholde Den norske kirkes vilje til å ivareta samisk språk. At kirken fremstår som *bruksarena* for samisk språk først og fremst i forvaltningsområdet for samisk språk, kan tyde på dette. Det statistiske materialet indikerer at Den norske kirke er en viktig samfunnsinstitusjon med hensyn til å øke synligheten og skape bruksarenaer for samisk språk. Den sterke oppslutningen om Den norske kirke i forvaltningsområdet for samisk språk som fremgår av SSBs kirkelige årsstatistikk viser at kirkelivet fyller en viktig rolle i samiske lokalsamfunn. Dette er momenter som har relevans for det pågående arbeidet med å revidere samelovens språkregler. Den norske kirke ved Kirkemøtet har gitt uttrykk for at man ønsker at kirken skal være forpliktet på samelovens språkregler også etter skillet mellom stat og kirke. Det anbefales at Den norske kirke innleder en samtale med det regjeringsoppnevnte samiske språkutvalget som er gitt i mandat å gjennomgå samelovens språkregler og fremme forslag til eventuell revidering av disse.¹⁴

Den norske kirke har i dag relativt tydelige ansvarsbærere med hensyn til kirkelig bruk av samisk språk. Dette vil antakelig også i fortsettelsen være viktig, blant annet med hensyn til at kirkelig betjening på samisk forutsetter kapasitet til å ivareta rekruttering, opplæring og ledelse i forhold til dette feltet. De endringsprosesser som skjer fram mot 2019/2020 med hensyn til utforming av ny kirkeordning for Den norske kirke som selvstendig trossamfunn, kan potensielt endre betingelsene for ivaretagelsen av samisk språk i Den norske kirke. Sett fra et samisk språkbruksperspektiv bør det være en målsetting for Den norske kirke at eventuelle endringer snarere styrker enn svekker mulighetene for bruken av samisk språk, samt kapasiteten for ivaretagelse av dette i kirkelivet. Det anbefales at det tas tilstrekkelige hensyn til dette i arbeidet med ny kirkeordning for Den norske kirke.

Det anbefales til sist at Den norske kirke viderefører arbeidet med innsamling og analyse av statistikk om bruken av samisk språk i kirkelivet. Å ha et godt bilde av utviklingen på feltet vil gjøre Den norske kirke bedre i stand til å identifisere og målrette tiltak som styrker den samiske språkbrukssituasjonen i tråd med de føringer som allerede er lagt. Statistikk materialet innhentet i de tre nordligste bispedømmene gir for øvrig grunnlag for en bredere analyse av språkbrukssituasjonen enn det som det har vært rom for i denne artikkelen, f.eks. relatert til dåp, konfirmasjon, vigsel, begravelse, Samefolkets dag og utdelt litteratur på samisk. I et videre statistikkarbeid kan det vurderes å se nærmere også på dette statistikk materialet.

¹⁴ Se det samiske språkutvalgets mandat her:

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kmd/sami/dokumenter/mandat.pdf>

Referanser:

Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste fastsatt av Kirkemøtet 10. april 2011. https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/lover-og-regler/gudst2011_2012_alm_bestemmelser_hovedgudst_bokm.pdf

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2008). *St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken*. Oslo

Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2009). *Handlingsplan for samiske språk*. Oslo.

Holberg, Sunniva E. og Brottveit, Ånund, red. (2013). *Tilstandsrapport for Den norske kirke 2013. KIFO Notat 1/2013*. Oslo: Stiftelsen Kirkeforskning.

Kirke- og kulturdepartementet (1990). *Ot.prp. nr. 60 (1989-1990) Samisk språk*.

Kirkerådet (2010). *Gud gir – vi deler. Plan for trosopplæring*. Oslo.

KOSTRA publisering 16. mars 2015 - Veiledning til bruker. <https://www.ssb.no/offentlig-sektor/kommune-stat-rapportering/attachment/221406?ts=14c13219430>

NSDs kirke database 2015: <http://www.nsd.uib.no/data/kirke/>

Sametingets valgmanntall 2013. <https://www.sametinget.no/Valg-og-manntall/Kampanjeside/Valgmanntall/Sametingets-valgmanntall-2013>

Samisk kirkeråd (2011): *Strategiplan for samisk kirkeliv*. Oslo.

SSBs statistikkbank 2015.

https://www.ssb.no/statistikkbanken/selecttable/hovedtabellHjem.asp?KortNavnWeb=kirke_kostra&CMSSubjectArea=kultur-og-fritid&checked=true.

Årsrapport 2014 for Kirkerådet, Mellomkirkelig råd, Samisk kirkeråd.

https://kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/kirkeradet/armeldinger/aarsrapport_nasjonale_kirkelige_raad_-20141.pdf

E-post fra soknepresten i Nord-Rana, 26.05.2015

Slaastad, Tove Irene (2014). *Samisk statistikk 2014 - Sámi statistihkka 2014*. Statistisk sentralbyrå. Oslo – Kongsvinger. <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/attachment/161540?ts=1441bb68798>

SP 035-10 Strategiplan for samisk kirkeliv.

https://victorio.uit.no/freecorpus/orig/nob/admin/sd/other_files/sp2010-3.pdf